

TYTTI RANTANEN

Luonto työntyy läpi

Veiko Ōunpuu ja Viron veijarit

Virolaisen nykyelokuvan ykkösnimi Veiko Ōunpuu (s. 1974) on alituisen huvittuneen oloinen, kuin elokuvien teko olisi hyväkin vitsi – ja sen hän myöntää avosydämin. Ōunpuu aloitti uransa kuvataiteilijana, mutta tympääntyi taiteen falskiin ”markkinatouhuun” ja päätti heittäytyä rehelliseen kaupallisuuteen, tekemään ”hyvännäköisiä mainoksia”. Edelleen hän etsii mieluummin tarkkoja kuvia kuin eheää draamaa.

Saarenmaalaissyntyisen Ōunpuun tuotanto (*Tübirand*, 2006, *Sügisball*, 2007, *Püha Tõnu kiusamine*, 2009 ja *Free Range*, 2013) käsittelee pintapuolisesti vakavia teemoja kuten vieraantumista, tyhjyyden tuntua ja ihmiskoh- taamisten perimmäistä väkivaltaisuutta. Visuaalinen ilme huolellisesta *mise-en-scène*stä hätäilemättömän pitkiin otoksiin ei kalpene edeltävien sukupolvien tyyliniek- kujen taiteen rinnalla, mieleen tulee niin ikään mainos- maakarina loistanut absurdistikollega Roy Andersson.

Silti jostain kuin varkain teoksiin ujuttautuu musta huumori, joka ei ainoastaan tyydy laistamaan kylmäksi jättämisestä, vaan saattaa kuumottaa niin, että Ōunpuu ilmoittaa *Free Rangen* Sodankylän näytöksessä olevansa valmis vastaanottamaan turpasaunan mahdollisesti kimpaantuneelta yleisöltä.

Seuraavan päivän haastattelussa Ōunpuu kuitenkin vaikuttaa varsin hyvinvoivalta, ei lainkaan mukiloidulta. Haastateltava puhuu sujuvaa suomea, mutta haastat- telijan on paikoin vaikea saada alkukesän kylmyyden käheyttämä äänensä kantamaan Hotelli Sodankylän ravintolasalissa möyryävän ysärimusiikin (Tina Turner: ”Golden Eye”; Oasis: ”Wonderwall”) yli. On siunattua, että *niin & näin* on painotuote.

Free Range on elokuva, jonka päähenkilö on liiankin tuttu kirjallisuutta opiskellelle katsojalle: holtiton nuori lyöpperi, joka reuhottaa ja dokailee ympäriinsä pitkässä takissa – sasseli, joka pakoilee vastuuta minkä ehtii. Hän saa potkut elokuva-arvostelijan työstä, koska haukkuu Terrence Malickin megalomaanisen elokuvan *Tree of Life* (2011) silkaksi ”homosteluksi”. Työnteko ei maita, ja tyttöystävän raskaus on kauhistus. Fred mielii kirjailijaksi ja aiheuttaa katastrofeja muun muassa trukki- kuskina. Toisin kuin suomalaiset ryppykuvaukset, *Free Range* kaihtaa suoraviivaista moralisointia.

”Suomi on siinä mielessä skandinaavisempi, että ihmiset seuraavat enemmän juonta. Viro on anarkisti- sempi, koska neukkuajan loppuessa mentiin ihan äärim- mäisyyksiin. Nyt se muistuttaa enemmän yhdyskuntaa jo”, virnuilee Ōunpuu. Hän ei ymmärrä suomalaisten äimistelyä elokuvansa uskaliaisuudesta:

”Ei ole minkäänlaista pakkoa tehdä leffoja, se on vapaa valinta! Kompromissit ovat typeriä, sillä kukaan ei tule onnelliseksi niistä. Ja mitäs sitä menisi tekemään itsensä onnettomaksi. Sellaisen asian tekeminen, mistä ei pidä, on jossain mielessä kärsimys.”

”Voi olla hyvä asia, että meillä on rajat. Niiden rajojen sisällä on ehkä sitten vapaus, paradoksaalisesti.”

Kuten trukilla ajo?

”Trukilla ajo voi olla aika kivaa mun mielestä.”

Jos voi kruisailla?

”Jokainenhan voi kruisailla, se on omasta päästä kiinni, että työnteko voi olla hauskaakin.”

On eri asia, antaako ympäristö mahdollisuuden kruisailuun – lopulta tulee pomo ja antaa potkut.

”Ainahan siellä on pomo. Sitten täytyy lähteä. Tai ruveta itse pomoksi”, hohottaa ohjaaja, kunnes vaka-voituu:

”En hyväksy sellaista [Fredin] käyttäytymistä oikeastaan. Vastuuntunto on kuitenkin jotain, mitä pitää kehittää. On hyvä, jos ihmiset ajattelevat teoissaan kokonaisuutta, mutta ei pidä unohtaa itseään. Ensin laaditaan säännöt, sitten yritetään niiden sääntöjen mukaan ahdistaa itseään siihen muottiin. Siinä kadotetaan orgaanisuus.”

Urheiluhenki uhattuna

Püha Tõnu kiusamine lataa voimansa surrealistisista mustavalkoisista kuvaelmista, kun taas *Free Rangen* 60-lukulaisen kuulaaseen väripalettiin sovitettu kuvasto ja muikeat musiikkivalinnat (väkevimpänä Adamon ”Inch Allah”) flirttailevat retronostalgiallaan. Öunpuu kertoo etsiskelevänsä elokuvakieltä, jota voisi käyttää enemmän ja totisemmin. Hän ihailee Ozun sommitelmien yli-inhimillistä lempeyttä ja kristallisoitunutta muotoa ja etsii omaa sovellustaan niistä. Ikävistä aiheista kertovia elokuvia soisi olevan kiinnostava katsoa, kaaoksen tulee olla kohdallaan. Ohjaaja luonnehtiikin tekevänsä tarkkoja kuvia, sillä hän ei koe ymmärtävänsä draamaa vielä kovin hyvin:

”Draaman rakenne tuntuu liian helpolta käsittelytavalta, että tekisi päätelmiä ihmisestä ja maailmasta, koko fenomenalisesta ilmiömassasta. Draamakaavan kanssa

näkee vain sitä kaavaa, enkä saa itse mitään irti sieltä, koskaan. Jos tiedän lopputuloksen ja mihin ollaan menossa, siitä tulee heti tylsä.”

Uusimmastakaan elokuvastaan Öunpuu ei ollut miettinyt loppua valmiiksi. Fredin toikkarointia seurattaessa nihkeän umpikujan vaara on koko ajan läsnä, mutta kauniiksi lopuksi miekkonen ylittääkin kohtaamaan lähimmäisensä. Piruilija saa kuitenkin viimeisen sanan ja ylivivittää kauneuden liioittelun puolelle kuin silmäiskuna Tarkovskille hevosineen.

”Halusin lopettaa sen niin, että Fredillä on mahdollisuus kasvaa ihmisenä. Voi olla hyvä asia, että meillä on rajat. Niiden rajojen sisällä on ehkä sitten vapaus, paradoksaalisesti”, puntaroi ohjaaja.

Sitä ennen rajoja kuitenkin koetellaan uutusterasti. Hahmona Fred tuntuu ensi alkuun kliseiseltä lisältä Pasolinin pummin, Truffaut’n Antoine Doinelin tai perusPeltsin hortoilevien nilkkien jatkumoon. Onko mies sabotööri, Aku Ankka vai puhdas mulkvisti?

Täytyy tunnustaa, että itse kuuluin niihin katsojiin, joiden teki mieli vetää pataan sitä jätkeä. On aina hankalaa, kun on hienoja elokuvia, joissa on sie-tämättömiä päähenkilöitä. Pohdin, mikä siinä niin käy hermoille, onko sitä katsojana itse varhaiskeski-ikäistyvä pikkuporvari?

”Se on selitettävissä psykologisesti. Pelko muuttuu aggressioksi. Jos näkee ihmisen käyttäytyvän näin, rupeaa pelkäämään omasta puolestaan. Oma maailmankuva on uhattuna. *Free Rangeen* on aika paljon reagoitu näin. Se on niin kummallista, sillä mä hyväksyn Fredin täydellisesti sellaisenaan. Mutta yleensä elokuvissa päähenkilöön voi jotenkin samastua, ja jos se ei onnistu, frustraatio kerääntyy, kun se hahmo ei ole riittävän karismaattinen ja sievä.”

Mua kolmikymppisenä naisena kiukutti niiden elokuvan naisten puolesta se sekoilu.

”Joo ja naiset... just sellaiset sosiaalisesti herkät naiset ovat vähän reagoineet: ”Voi vittu tämmönen! Ei kelpaa!””, naureskelee Öunpuu ja lisää löylyä: ”Ja sitten sellaiset urheilumiehet, ne ovat halunneet vetää turpaan sitä, niiden mielestä urheilullinen henki on vaarassa siinä. Mä ymmärsin, että tästä tulee vaikeaa. Että ihmiset eivät varmaan tule rakastamaan sitä hahmoa. Sitten ajattelin, että laitanpa tähän vielä jotain lisää, ettei se jäisi vain epämääräiseksi, vaan että sitä jatkää voi todellakin vihata.”

Vaikka Fredin hahmo on nähty moneen kertaan kekkulielokuvan historiassa, on hahmon tuominen – enemmän tai vähemmän päivittämättömänä – tähän terveys- ja päämäärätietoisien maratoonarien ja *superfood*-joogien aikakauteen sekä raikas että rivo ele. Öunpuu valottaa auliisti virolaisen boheemielämän kulttuurihistoriaa:

”Meillä Virossa 80-luvulla kaikilla oli sellaiset pitkät takit [kuin Fredillä], ja ne olivat helvetinmoisia juoppoja. Niillä oli puku päällä, mutta ne makasivat jossain pensaikossa, kuuluisat literaatit! Mä muistan sen, ja mulle jäi sellainen kuvitelma siitä jotenkin lapsena, että näin ne taiteilijat ja kirjailijat sitten ovat. Kyllä tänä päivänäkin juodaan, mutta vähän toisin. Jälleen olisi aika tylsää yrittää vain jotain arkea kuvata.”

Aika työläältä se *Free Rangen* juhliminen näyttää.

”Näyttää maanisen epätoivoiselta.”

Elokuvasi on mainio tutkielma dekadenssista ja hajoavasta luonnosta.

”Dekadenssi näyttää olevan paljon kyynisempää kuin Fredin sieluntila, joka on kuitenkin romanttinen. Ajattelin pikemminkin, että luonto työntyy aika nopeasti läpi kaikesta, mitä ihminen on rakentanut. Siinä on joku kaikkea puoleensa vetävä elinvoima. Fred ei ole löytänyt omaa suhdettaan siihen, miten ollaan olemassa niin, että tuntuisi hyvältä. Että tämä elämä olisi jotenkin oikein eletty. Se ei pääse siihen mukaan. Hänelle isoin tiedostamaton pelko on jumiin jääminen siihen olotilaan.”

Eikö boheemi taiteilijaelämä itsessään ole aika pikkuporvarillista?

”Jos asettuu vastaan jotain, on samalla myös siihen osallinen. Jos kapinoi, on kuitenkin yhteydessä kapinan objektiin. En silti sanoisi, että se on pikkuporvarillista, mutta se on varmasti sidottua siihen porvarillisuuteen. Kaikille boheemius ei ole rooli, joillekin on kehittynyt olento, jolta on superego tai sosiaalinen tietoisuus kadonneet jonnekin. Nämä tyytit ovat jotenkin onnistuneet siinä, että ne ovat koko ajan luovassa olotilassa ja ehkä vähän vaarallisiakin itselleen ja toisilleen. Näyttää vähän siltä, että ne eivät ole olleenkään tietoisia omasta olemassaolostaan, vaan ovat jotenkin suuntautuneet siihen objektiin täydellisesti.”

Sievistelyn typeryyys

Kesällä Öunpuun suunnitelmassa on toteuttaa jo tutuksi tulleen työryhmän voimin pienimuotoinen elokuva jouk-

korahoituksella. Nykyaikaan sijoittuva elokuva kertoo pienestä ryhmästä, joka asuttaa maalaistaloa sota-aikana. Ovelle saapuu pari pakolaista, mutta pakolaisten auttaminen on hengenvaarallista. Talon asukkaat joutuvat moraalisen dilemman eteen: kuinka epäinhimillistä on varjella vain omaa henkeään? Synopsis ja perusasetelma tuovat mieleen Michael Haneken synkkäsävyisen *Suden ajan* (Le temps de loup, 2003), ja Öunpuu myöntäkin inspiroituneensa teoksesta:

”Mulle jäi päähän pyörimään, että näinhän voi tehdä elokuvaa, ihan pikkuvälineillä ja vähällä! Yritän kokeilla draamaa siinä mielessä, ettei elokuvassa ole periaatteessa muuta kuin draama, hahmojen oma kehitys ja heidän välisensä suhteet.”

Elokuvasta tulee ilmeisesti paljon vakavampi kuin edeltäjistään?

”En usko! Tai en tiedä, kirjoitin käsikirjoituksen keväällä, ja loppu meni ihan hulluksi. Sitten ajattelin, että ehkä en mene tähän, voi olla, että lopetan vakavammin. Mutta en mä tavoittele mitään Bergmania siinä. Se on kuitenkin elokuva, ei elämää. Elokuvat eivät ole niin vakavia asioita mun mielestä. Tai ovat ne vakaviakin, voi olla.”

Haneke ainakin vaikuttaa haudankavavalta.

”Ei ei! Sillä vain voi olla jotenkin perverssi huumorintaju! Me ajatellaan, että se on helvetin vakava, mutta mä en usko, että se on... aina. Uskon, että Haneke voi olla vähän sadistinen kyllä.”

Sellainen tökkijä?

”Joo, se repii siipiä kärpäsilta vapaa-aikana!”

Entä Malick, mikä siinä *Tree of Lifessa* oli eniten pielessä?

”Laajakuvat, se on väärä kuvakulma. Malick käyttää rumaa laajakuvaa, ja se on synty. Se jotenkin haluaa yleistää ja olla sievistelevä samaan aikaan. Typeryyttä! Jos laittaa ne elementit kasaan, niin katsoja ajattelee, että täällä on idiootti. Pidän *Badlandsista* (1973) ja muista Malickin elokuvista, ja se on hyvä ohjaaja. Mutta jotenkin siitä on tullut nyt sellainen, että kaikki tuntuu epäuskottavalta. Lakkaamaton lapsuustrauuma-juttu, että ihminen ei ollenkaan enää muutu, että sen trauman ympärille on kiteytynyt jonkinlainen persoona. En tykännyt siitä sentimentaalisuudesta.”

Vanhenevia ohjaajia uhkaa sentimentaalisuus. Minkälaisia elokuvia 60-vuotias Veiko Öunpuu tulee ohjaamaan?

”Täytyy elää siihen asti ensin. Voi olla, että kun on ymmärtänyt, että saa puhua aika monelle ihmiselle, tulee seuraavaksi kysymys, että mitä sanoisi. Tykkään Tarkovskista ehdottomasti, ja vähän välillä tulee sellainen tunne, että mitä jos tekisi sellaisen leffan, ihan totisen.”

Lisää hevosia?

”Ei, jotain muuta ehkäpä. Samalla en usko, että onnistuu. Rupean nauramaan ennen loppua, mä en jaksa sitä roolia vetää.”